

MAGDALENA POGOŃSKA-POL
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)*

Kanał do zdobycia – egipskie założenia przeprawy przez Kanał Sueski w przededniu wojny październikowej z 1973 roku

Streszczenie. W wyniku wojny czerwcowej z 1967 r. Izrael opanował egipski Półwysep Synaj. Linią rozdzielającą obie strony stał się Kanał Sueski. Izrael, aby zabezpieczyć swój stan posiadania i uchronić się przed nową wojną, wybudował na wschodnim brzegu Kanału system fortyfikacji zwany linią Bar-Leva. Armia egipska, chcąc odzyskać utracony obszar, musiała opracować plany przekroczenia Kanału Sueskiego, a co za tym idzie – uwzględnić specyfikę budowy Kanału, warunki hydrograficzne i system opracowany przez Izraelczyków, w tym bariery z piasku, zagrożenie wywołane pożarem na Kanale. Egipcjanie musieli również opracować sposób przeprowadzenia się wojsk korpusu inżynierskiego, piechoty, a następnie czołgów. Wszystkie kwestie zawierał plan opracowany przez S. Shazlyego zwany operacją „Badr”, a skuteczność planowania potwierdzona została 6 października 1973 r., w dniu rozpoczęcia wojny październikowej.

Słowa kluczowe: operacja „Badr”, Kanał Sueski, Egipt, wojna październikowa, Bliski Wschód.

Dla współczesnych armii przeprawy przez przeszkody wodne nie są niczym nowym. Rozwój techniki wojskowej umożliwia wykorzystanie amfibii, czołgów. Jednak w 1973 r. Kanał Sueski stanowił dla Egipcjan nie lada wyzwanie ze względu na specyfikę jego budowy, jak i dodatkowe utrudnienie w postaci wybudowanej przez Izraelczyków na jego wschodnim brzegu linii Bar-Leva. Artykuł przedstawia egipskie założenia i przygotowania do przeprawy przez Kanał, wyzwania, przed jakimi stanęli egipscy oficerowie i żołnierze, by pokonanie przeszkody wodnej stało się faktem, który umożliwiłby dalsze prowadzenie działań wojennych oraz w konsekwencji działań dyplomatycznych doprowadziłyby do odzyskania utraconego w 1967 r. Półwyspu Synaj.

W czerwcu 1967 r. na Bliskim Wschodzie rozegrała się trzecia wojna arabsko-izraelska. Izrael zastosował atak wyprzedzający i w wyniku przeprowadzonych

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Polski i Świata po 1945 r., e-mail: mpogon@op.pl; mpogonskapol@uni.lodz.pl.

działań militarnych zajął syryjskie Wzgórza Golan, jordański Zachodni Brzeg wraz ze Wschodnią Jerozolimą oraz obszary egipskie – Półwysep Synaj i Strefę Gazy. Utrata Synaju i kolejna porażka w konfrontacji z Izraelem skłoniła prezydenta Egiptu Gamala Nasera do podjęcia przygotowań do nowej konfrontacji zbrojnej. Przekonanie o konieczności takiego rozwiązania wzmocnione zostało nieskutecznością rozwiązania dyplomatycznego¹.

W sztabie egipskim już kilka tygodni po wojnie rozpoczęły się analizy popełnionych błędów oraz działania mające na celu opracowanie założeń nowego konfliktu. Egipt, aby móc myśleć o skutecznym powrocie na Synaj i przekroczeniu Kanału, musiał wyciągnąć wnioski z wojny czerwcowej. Z analizy wynikało, że aby osiągnąć sukces, należy wziąć pod uwagę:

- brak równowagi między politycznymi założeniami i aspiracjami a możliwościami militarnymi, skutkiem czego armia była często zaskakiwana deklaracjami politycznymi i nieprzygotowana do ich realizacji;
- przygotowania militarne zawsze odbywające się z silnym publicznym wsparciem polityków;
- brak zachowania tajemnicy powodujący porażkę;
- brak opracowanego całościowego planu strategicznego dla wojsk na Synaju².

Ponadto Naser zdawał sobie sprawę, że przyczyną porażki była słabość armii, przede wszystkim kadry oficerskiej, która była silnie powiązana ze światem polityki. Stąd zapoczątkowano proces reform, m.in. poddano pod kontrolę ministrowi wojny, gen. Muhammadowi Fawziemiu Wojska Lądowe i Siły Powietrzne, zabezpieczono dostawy dla armii, zwiększono liczbę przeszkolonych rezerwistów, usunięto część kadry oficerskiej odpowiedzialnej za porażkę³. Armia miała być wyposażona i szkolona przez ZSRR⁴.

Egipskie przygotowania nie uszły uwadze izraelskich polityków i wojskowych. Wszyscy zdawali sobie sprawę, że istniejący stan rzeczy był chwilowy,

¹ Szerzej na temat wojny czerwcowej w: H. Mejc her, *Synaj, 5 czerwca 1967: Zarzewie konfliktów na Bliskim Wschodzie*, Warszawa 1999; J. Świeca, *Problemy bezpieczeństwa i regionalnego układu sił w przelomowej fazie kryzysu bliskowschodniego (po wojnie czerwcowej w 1967 r.)*, Katowice 1991; *The Arab-Israeli Conflict the 1967 Campaign*, Bristol 1968; M.B. Oren, *Six Days of War*, Oxford 2002.

² M.A. El-Gamasy, *The October War. Memoirs of Field Marshal El-Gamasy of Egypt*, Cairo 1994, s. 134.

³ E. Monroe, *Between the Wars*, [w:] *The Arab-Israel War, October 1973 Background and Events*, ed. E. Monroe, contributor A.H. Farrar-Hockley, [b.m.] 1975, Adelphi Papers, vol. CXI, s. 5.

⁴ W Egipcie z nowym sprzętem pojawili się radzieccy doradcy wojskowi. *Vide*: B. Morris, *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict 1881–2001*, New York 2001, s. 347; J. Świeca, *op. cit.*, s. 33; G. Golan, *Yom Kippur and after: the Soviet Union and the Middle East Crisis*, Cambridge–New York, 1977; eadem, *Soviet Policies in the Middle East from World War II to Gorbachev*, Cambridge 1990.

a kolejna konfrontacja to tylko kwestia czasu. Zatem i oni postanowili być na nią przygotowani. Wojna czerwcową dała Izraelczykom ogromne możliwości militarne, wydłużył się aż czterokrotnie czas wczesnego ostrzegania elektronicznego, można było prowadzić operacje poza właściwym obszarem państwa, co chroniło ludność cywilną i gospodarkę. Problemem pozostawały w pierwszym okresie po zwycięstwie akcje podejmowane przez wyposażone przez ZSRR siły egipskie dokonujące wypadów przez Kanał. Chcąc, ze strategicznego punktu widzenia, zabezpieczyć swoje zdobycze, Izrael zdecydował się na wybudowanie systemu umocnień wzdłuż Kanału Sueskiego. W niewielkiej odległości od Kanału wybudowano system fortyfikacji, składający się z 44 betonowych fortów, gdzie każde z umocnień strzegło obszaru wielkości 2,5 km, kolejne 6–7 km pokrywały punkty obserwacyjne i ruchome patrole. Dodatkowe zabezpieczenie stanowił system instalacji paliwowych, opracowany przez gen. Yeshuayahu Gavisha, mający spowodować pożar na Kanale w razie egipskiego ataku⁵.

Budowa linii została ukończona 15 marca 1969 r. Sprawność jej działania niemalże od razu przetestowano, w trakcie tzw. wojny na wyniszczenie⁶. System ten, zwany linią Bar-Leva⁷, miał skutecznie uniemożliwić pokonanie Kanału Sueskiego przez wojska egipskie⁸. Moshe Dayan, ówczesny izraelski minister obrony, podkreślał, że w tym czasie zdawał sobie sprawę, iż: „nawet jeśli powstanie najbardziej wymyślny plan, to i tak nie będzie możliwe hermetyczne uszczelnienie naszych granic z sąsiadującymi państwami arabskimi”⁹. Dodatkowo na Synaju wybudowano całą infrastrukturę umożliwiającą sprawne prowadzenie działań: drogi, lotniska. Ten system zabezpieczeń spędzał sen z powiek sztabowi

⁵ W ocenie gen. Ariela Sharona, głównodowodzącego izraelskim frontem południowym, linia Bar-Leva nie spełniała oczekiwań. Dokonano zatem modyfikacji, budując w drugiej linii system ramp, mający ułatwić działanie wojskom pancernym. Szerzej w: A. Sharon, D. Chanoff, *Warrior. The Autobiography of Ariel Sharon*, New York 2002, s. 230; U. Dan, *Ariel Sharon. An Intimate Portrait*, New York 2006, s. 50–53.

⁶ Sztab zaczął analizować słabości Izraela, które mogłyby być wykorzystane przez Egipt. Na pierwszy plan wysuwała się różnica w liczbie ludności, która powodowała, że Izrael musiał prowadzić wojny, starając się jak najdalej zminimalizować straty ludzkie. Wpływało to również na posiadanie ograniczonej liczby rezerwistów, która nie zagrażałaby pozycji ekonomicznej państwa. Te czynniki stały się strategiczną podstawą wojny na wyczerpanie. Egipt nie był przygotowany do działań na pełną skalę. Natomiast prowadzenie ich w strefie Kanału Sueskiego zmuszałoby pozostawanie dużej liczby ludności Izraela w stanie zmobilizowania. Wywierać to mogło presję psychologiczną i ekonomiczną na rząd izraelski, co ewentualnie przyniosłoby wycofanie z Półwyspu Synaj. Działania miały na celu podniesienie morale w wojsku egipskim, jak również zwiększenie prestiżu Nasera. Jednocześnie dawały możliwość wyszkolenia egipskich żołnierzy. K.M. Pollack, *Arabs at War. Military Effectiveness, 1948–1991*, Lincoln 2002, s. 9–93.

⁷ Na cześć gen. Chaima Bar-Leva, który od 3 XII 1967 r. pełnił funkcję izraelskiego szefa sztabu.

⁸ Szczegóły dotyczące planowania obrony Synaju w: Ch. Herzog, *Wojna Jom Kippur*, Warszawa 2000, s. 23; M. Dayan, *Moshe Dayan. Story of My Life*, New York 1976, s. 448.

⁹ *Ibidem*, s. 447. Cytat, podobnie jak wszystkie następne, w przekładzie własnym autorki artykułu.

egipskiemu i ich radzieckim doradcom, odtąd każdy plan wojny z Izraelem musiał uwzględniać jego istnienie.

W trakcie wojny na wyniszczenie egipskie siły, dokonując systematycznych wypadów przez Kanał Sueski, testowały skuteczność działania systemu, dość dobrze rozpoznano jego słabe i mocne strony. Dostrzegano rutynę działania wojsk izraelskich, ale doceniano dowódcę frontu południowego, gen. Ariela Sharona¹⁰. Uwzględniano przekonanie Izraelczyków o tym, że byli niepokonani, szczególnie w powietrzu.

Kluczowe znaczenie dla operacji przejścia przez Kanał i planów kolejnej wojny miały również względy pozamilitarne. Zmiana na fotelu prezydenta Egiptu z Nasera na Anwara Sadata w październiku 1970 r. doprowadziła do wypracowania nowych założeń. Egipt przygotowywał się do kolejnej konfrontacji, aby osiągnąć trzy cele:

- przywrócenie honoru i odbudowę prestiżu państwa w świecie arabskim, utraconego w wyniku porażki w wojnie czerwcowej;
- odniesienie sukcesu wojskowego, który umożliwiłby zakończenie impasu i ożywienie procesu dyplomatycznego;
- odzyskanie Synaju.

Przywódca i egipscy wojskowi doszli do wniosku, że Egipt może osiągnąć te cele bez konieczności opanowania w czasie działań wojennych całego Półwyspu. Możliwe stały się rozwiązania zakładające ograniczony charakter wojny. Zdawano sobie sprawę, że aby odzyskać Synaj, Egipt powinien przeprowadzić wielką ofensywę, ale do tego potrzebował przewagi militarnej nad Izraelem, której w tym czasie nie miał. Obie strony – egipska i izraelska – zresztą zdawały sobie z tego sprawę. Związek Radziecki nie dostarczał takiej ilości sprzętu, który w krótkim czasie zniwelowałby różnice między stronami¹¹. Izraelczycy oceniali, że Egipt będzie gotowy do nowej konfrontacji nie wcześniej niż w 1975 r. Planując odzyskanie Synaju, musiano odejść od stopniowego rozwoju armii i jej wyposażania latami, zdecydowano się na wykorzystanie tego, co było do użycia. Jak zaznacza w swoich pamiętnikach Mohamed Abdel Ghani el-Gamasy (od stycznia 1972 r. szef operacji wojskowych), planowanie musiało być realistyczne, uwzględniać

¹⁰ *Reconstructing a shattered Egyptian Army: War Minister Gen. Mohamed Fawzi's Memoirs, 1967–1971*, ed. Y.H. Aboul-Enein, Annapolis 2014, s. 112.

¹¹ Sadat, podobnie zresztą jak Naser, nie był z tego powodu zadowolony, dostrzegał różnice w dostawach ze strony USA dla Izraela i ZSRR dla Egiptu i Syrii. Sytuacja z dostawami poprawiła się dopiero latem 1972 r., paradoksalnie po wydaleniu z Egiptu radzieckich doradców wojskowych. A. S a d a t, *In Search Identity. An Autobiography*, New York 1978, s. 220; B. W r ó b l e w s k i, *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec sojuszu egipsko-radzieckiego w latach 1971–1976*, Toruń 2002, s. 108.

aktualny stan armii i dostępne jej wyposażenie oraz wykorzystać to wszystko do maksimum¹². Ponadto warto zwrócić uwagę, że na planowanie wpływ miało porozumienie o współpracy i wspólnych przygotowaniach do wojny z Syrią i Libią¹³. Od 1948 r. wojska państw arabskich nie były w stanie wypracować wspólnych działań. Izrael musiałby prowadzić wojnę na kilku frontach jednocześnie, co zwiększało egipskie szanse na sukces.

Kiedy szefem sztabu mianowany został 16 maja 1971 r. gen. Saad el-Shazly nie istniały rozbudowane koncepcje zakładające przeprawę przez Kanał Sueski. Egipcjanie w tym czasie próbowali rekompensować w swoich planach niedomagania lotnictwa systemami obrony przeciwlotniczej SA-2 i SA-3 SAM – to wyposażenie było kręgosłupem obrony powietrznej – a także przenośnymi SA-6, SA-7. Te systemy obrony powietrznej zapewnić miały ochronny „parasol” nad egipskimi siłami lądowymi. Świadomość słabości spowodowała wsparcie S. Shazlyego dla ograniczonych celów wojny, jakimi miało być zdobycie tylko wschodniego brzegu Kanału Sueskiego.

Przeciwnego zdania był minister wojny Ahmed Sadek, jednak zastrzeżenia Shazlyego spowodowały, że Egipcjanie przygotowywać zaczęli dwa plany wojny ofensywnej w lipcu 1971 r. Pierwszy to Operacja 41 (Granit 2), który dotyczył ofensywy wzdłuż całego Kanału Sueskiego w celu zdobycia kluczowych przejść przez Synaj, linii przełęczy Mitla i Gidii. Plan został opracowany we współpracy z radzieckimi doradcami. Cele operacji były poza zdolnościami egipskiego wojska, a Shazly wiedział, że jest to tylko sposób na zmobilizowanie sowieckich dostaw broni i sprzętu. Plan miały również zachęcić Syryjczyków do przystąpienia do ataku przeciwko Izraelowi. Operacja 41 była przeznaczona dla Związku Radzieckiego i Syrii, została przedstawiona w czasie wizyty Sadata i Sadeka w Moskwie w październiku 1971 r. Udali się tam, aby podpisać znaczący kontrakt w historii relacji radziecko-egipskich, na dostawy broni dla Egiptu. W ramach umowy otrzymano 100 myśliwców MiG-21, 10 myśliwców Tu-16 i ciężką artylerię¹⁴.

Kolejny koncept z „roku decyzji”¹⁵ to „Wysokie Minarety” – plan zakładający przejście w pięciu oddzielnych obszarach przez Kanał. Egipcjanie opanować mieli 10–15 km, a następnie ustabilizować stanowiska. Ograniczony zasięg działań egipskich sił spowodowałyby, że pozostawałyby one w zasięgu własnej ochrony baterii SAM, stanowiącej swoisty parasol ochronny i zmniejszyłoby

¹² M.A. El-Gamasy, *op. cit.*, s. 131.

¹³ Ostatecznie od początku 1973 r. przygotowania kontynuowały Egipt i Syria.

¹⁴ S. Shazly, *The Crossing of the Suez*, San Francisco 1980, s. 28–29, 36–37; P. Seale, *Assad of Syria. The struggle for the Middle East*, London 1988, s. 198.

¹⁵ „Rokiem decyzji” określany jest 1971 r. za sprawą deklaracji Sadata, który zapowiadał, że jeśli nie dojdzie w owym roku do rozwiązania sytuacji na Bliskim Wschodzie na drodze dyplomatycznej, to będzie wojna. Sytuacja „ni wojna, ni pokój” była dla prezydenta nie do przyjęcia.

skutki izraelskiej przewagi w powietrzu. „Wysokie Minarety” zaplanowano zgodnie z możliwościami armii egipskiej. Zarys planu został ukończony we wrześniu 1971 r., w całkowitej tajemnicy¹⁶.

Jednak aby był on możliwy do realizacji, zreformowana musiała zostać armia. Sadat po „roku decyzji” zdecydował o podjęciu reorganizacji i przebudowy jej struktur, jednak bez zaznajamiania społeczeństwa ze swoimi planami. W dniu 5 listopada 1971 r. prezydent Egiptu przejął najwyższe dowództwo egipskich sił zbrojnych, uzasadniając to istnieniem politycznej i militarnej konieczności. Po pierwsze, armii potrzebna była modernizacja i wymiana kadrowa. Pierwszą część niedomagań armii egipskiej miały rozwiązać dostawy sprzętu ze Związku Radzieckiego. Natomiast przebudowa kadrowa była zasługą prezydenta Sadata. Już za czasów Nasera podjęto pierwsze kroki zmierzające do poprawy sytuacji, dostrzegając słabość morale, brak kontaktu między żołnierzami i ich przełożonymi, co wpływało na realizowanie zadań przez armię egipską w trakcie działań wojennych. Stąd już w latach 1967 i 1968 usunięto z armii starszych, niekompetentnych oficerów, ale nadal widoczne były silne związki armii z polityką. Sadat kontynuował zmiany, analizowano zasady funkcjonowania armii izraelskiej, pojawiły się nowe kadry, uczono się języka hebrajskiego, wszystkiego, co mogło ułatwić zrozumienie przeciwnika, poznanie go. Próbowano także ograniczyć strach, który pojawił się po wojnie czerwcowej.

Reformy nadzorowane były przez mianowanego w październiku 1972 r. ministrem wojny Ahmeda Ismaila Alego¹⁷. Teraz to on był odpowiedzialny za egipskie przygotowania do konfrontacji z Izraelem. Musiał zbudować nowy rodzaj relacji między oficerami a żołnierzami. Pojawiło się nowe, nieobecne dotąd w armii egipskiej nastawienie do opieki nad żołnierzami. Dowódcy pozostawali ze swoimi formacjami lub jednostkami na pustyni w czasie szkoleń, na ćwiczeniach. Żołnierze mieli mieć zaufanie do swoich przełożonych, odmiennie niż w 1967 r., a także zmienić podejście do walki. Shazly w tym celu opracował doktrynę określaną jako „obliczone ryzyko”. Jako podstawę przyjął myślenie, że na wojnie są ofiary i powinno być to akceptowane przez żołnierzy. Przetestował tę teorię na swoich podwładnych, wyznaczając im do wykonania zadanie, które mogło skończyć się ofiarami. Zadanie zostało zrealizowane szybko i bez strat, co zaskoczyło wszystkich, w tym Shazlyego. Udowodnił konieczność wykonywania rozkazów i kontynuowania misji niezależnie od oczywistych niebezpieczeństw, które w czasie wojny pojawiają się nieustannie. Żołnierze nie mogli się wahać. Dbłość o bezpieczeństwo indywidualne nie opóźniała już działania ani szkolenia¹⁸.

¹⁶ S. Shazly, *op. cit.*, s. 29, 109–118.

¹⁷ Zastąpił Ahmeda Sadeka, który pełnił funkcję w latach 1971–1972, a został zdymisjonowany, bo nie był gotowy do prowadzenia działań wojennych.

¹⁸ Shazly podawał przykłady: kiedy w trakcie działań wojennych, mimo że most został zaatakowany z powietrza, konwój poruszający się po nim nie może się zatrzymać, gdyż mogłoby to

Shazly zwrócił uwagę na proces szkolenia. Uznał, że dla jednostki lepiej było znać jedno zadanie dokładnie i je ćwiczyć, niż mieć wiele niepełnych umiejętności. Po prawie trzech miesiącach ciężkich prac badawczych, 21 marca 1973 r., Shazly wydał „Dyrektywę nr 41”, definiując dokładne zadanie każdego żołnierza i ustanawiając precyzyjne ilości broni, amunicji, sprzętu, racji, wody lub innych przedmiotów, które mają być przewożone przez każdą osobę. Taki porządek i precyzja nie były nigdy wcześniej widoczne. Wkrótce w armii egipskiej rozpoczęto szkolenia zgodnie z tą dyrektywą. Pracując według niej, wszyscy ćwiczyli jedno konkretne zadanie, które później dokładnie i sprawnie miało być wykonane na polu bitwy. Dalsze badania zostały podjęte przez zespoły oficerów sztabowych, głównie dla koordynacji działań¹⁹.

Ponadto gen. Ismail Ali twierdził, że w czasie wojny istnieją dwa plany: jeden – operacyjny, drugi – stanowiący kamuflaż. Ten ostatni obejmował budowę silnych i oczywistych pozycji obronnych wzdłuż zachodniego brzeg Kanału, zwłaszcza na południu, by oszukać Izraelczyków i skłonić ich do przekonania, że Egipcjanie spodziewali się ataku. Na zachodnim brzegu Kanału powstał ok. 80-kilometrowy system zabezpieczeń obejmujący 280 stacjonarnych wyrzutni rakiet przeciwlotniczych. Minister zaakceptował także opinię Shazlyego na temat planu „Granit 2” i zgodził się na dalsze prace nad „Wysokimi Minaretami”, które przemianowane zostały na operację „Badr”²⁰. Zaplanował również szereg badań pod kierownictwem szefa sztabu Shazlyego nad czynnikami mającymi wpływ na możliwości realizacji planu, takimi jak natura Kanału i budowa linii Bar-Leva. Równolegle zaczęto się zastanawiać, jak przezwyciężyć niektóre z widocznych trudności (wały z piasku, system wczesnego ostrzegania czy substancję palną na Kanale). W styczniu 1973 r. plan był gotowy, ale ciągle go udoskonalano.

Tymczasem gen. Ismail Ali objął stanowisko wodza naczelnego wojsk Federacji Arabskiej²¹, co w praktyce oznaczało koordynowanie działań wojsk Egiptu i Syrii. Na nowo dokładnie przeanalizował powody klęski w 1967 r. i doszedł do wniosku, że tym razem to Egipt powinien zaatakować pierwszy, by mieć szansę na wygraną. Ale przede wszystkim należało zniwelować technologiczną przewagę uzbrojenia izraelskiego. W tym celu udał się z wizytą do Moskwy, aby zapewnić dostawy nowoczesnego wyposażenia. W tym samym czasie, w trakcie rozmów z przywódcą Jugosławii Josipem Broz Tito, Sadat zadbał o zabezpieczenie przelotu z dostawami sprzętu z ZSRR nad terytorium bałkańskim. W lutym na zlecenie Sadata opracowano raport na temat najlepszych dni na przekroczenie Kanału.

zatrzymać wszystkie pojazdy go przekraczające. Mężczyźni pracujący na lotnisku, na którym spadła bomba opóźniona, będą kontynuowali prace, a nie będą się ewakuować. E. O b a l l a n c e, *No Victor, no Vanquished. The Yom Kippur War*, New York 1991, s. 17.

¹⁹ *Ibidem*, s. 18.

²⁰ Pierwsze zwycięstwo odniesione przez proroka Mahometa w 624 r.

²¹ Były to wojska Egiptu, Syrii.

Przedstawiający go gen. M. Gamasy stwierdził, że najbardziej korzystny czas dla tej operacji to druga połowa maja, wrzesień i październik²².

Wszyscy dowódcy egipscy zdawali sobie sprawę z tego, jakie stoi przed nimi wyzwanie. Kanał Sueski mający 175 km długości nie był zwykłą przeszkodą wodną, z którymi ówczesne armie sobie radziły głównie za pomocą rozwoju techniki wojskowej. Akwen ten był pod tym względem inny, bo po obu stronach są strome zbocza, które uniemożliwiały wykorzystanie amfibii bez konieczności dokonania prac inżynieryjnych. Ponadto Izraelczycy usypali wał z piasku o wysokości 8–20 m. Dodatkową przeszkodę stanowiła linia Bar-Leva i zbiorniki z substancją palną. Te wszystkie sprawy wymusiły nowe rozwiązania, konieczność znalezienia skutecznego sposobu, jak te wszystkie trudności pokonać. Sztab podjął decyzję o podziale tych elementów na małe problemy do rozwiązania²³. Oczywiście kolejnym, a może jednym z istotniejszych elementów, które należało uwzględnić, było to, jak całość przygotowań utrzymać w tajemnicy. Przygotowywanie się do przeprawy w taki sposób, ażeby nie wzbudzić podejrzeń izraelskich, nie było łatwym zadaniem.

Rozwiązanie problemu pożaru na Kanale wywołanego przez substancję płynną nie było łatwe. Pierwsze koncepcje zakładały podjęcie próby jego ugaszenia, ale po testach dokonywanych w podobnych warunkach do tych panujących na Kanale, odtworzonych przez Egipcjan, stało się jasne, że trudno to będzie zrobić. Nawet jeśli Izraelczycy nie dostarczą nowej porcji materiału łatwopalnego, to i tak Kanał paliłby się przez około pół godziny. Stąd pojawił się pomysł, żeby unieszkodliwić system na tyle skutecznie, aby odmówił posłuszeństwa. Po przeprowadzonym rozpoznaniu okazało się, że zbiorniki umiejscowione były głęboko i nie dało się ich zniszczyć ogniem artyleryjskim. Najbardziej skuteczną metodą miało być unieszkodliwienie rur, którymi materiał się wydobywa. Egipcjanie zdawali sobie sprawę z trudności operowania na takiej głębokości i konieczności wykorzystania pracy nurków. Należało zatem opracować substancję, która by szybko umożliwiła zamknięcie rur. Wybrano cement, którym jednocześnie zatkać by otwory. Zadanie wykonać miały Sa'iq'a – specjalne siły egipskiej armii. Jako dodatkowo zabezpieczający środek przeprowadzano dokładny pomiar prądów na Kanale, aby wybrać miejsca bezpieczne do przeprawy i ewentualnie z najmniejszymi szkodami, gdyby jednak do pożaru doszło²⁴. Zdecydowano się na transportowanie żołnierzy i korpusu inżynieryjnego w gumowych łodziach, dlatego neutralizacja substancji płynnej była konieczna.

Kolejne wyzwanie stanowiła inna bariera na wschodnim brzegu – ogromna, wzmocniona sztuczna bariera piaskowa, która rozciągała się wzdłuż linii Bar-Leva. Jej wysokość kształtowała się od 8 do 20 m, a szerokość wynosiła od 8

²² Ch. Herzog, *op. cit.*, s. 51.

²³ *How the Egyptians Crossed the Canal*, „Journal of Palestine Studies” 1974, vol. III, No. 2, s. 164.

²⁴ *Ibidem*, s. 164–165.

do 10 m. Planowano wykonanie luk mających szerokość 7 m. Problem polegał nie tylko na tym, jak to zrobić, lecz także na tym, że pracę trzeba było wykonać podwójną, bo – w celu zabezpieczenia się przez obserwacją prowadzoną przez Izraelczyków z linii Bar-Leva – po stronie zachodniej Kanału wybudowano podobną zaporę. Izraelczycy szacowali w tym czasie, że nawet jeśli Egipcjanom uda się sforsować Kanał, to potrzebować będą 12 godzin, aby dokonać wyłomu w wale z piasku, który umożliwiłby tym ostatnim zbudowanie mostów koniecznych do przeprawy ciężkiego sprzętu i żołnierzy. Spodziewano się, że Egipcjanie będą stosować konwencjonalne działania, takie jak ładunki wybuchowe i ostrzał, co dawało 12 godzin niezbędnych do mobilizacji izraelskich sił²⁵. Egipcjanie przeprowadzili 348 prób. Dowódca korpusu inżynieryjnego gen. Gamal Mohamed Ali wspomina o licznych eksperymentach prowadzonych w celu ustalenia najlepszego sposobu pokonania bariery. Próby odbywały się na wschodniej odnodze Nilu niedaleko Damietty. Egipcjscy inżynierowie wojskowi zaczęli od materiałów wybuchowych, które okazały się nieskuteczne. Potem próbowali artylerii, również bezskutecznie, bo sprzęt mechaniczny był powolny. Ostatecznym rozwiązaniem stało się użycie pomp wodnych. Wielu egipskich oficerów brało udział w budowie Wysokiej Tamy Asuańskiej, tam zastosowano takie rozwiązanie do przenoszenia piasku²⁶. Tę samą technologię postanowiono zastosować na linii Bar-Leva. Sprzęt posiadany przez Egipcjan okazał się za duży, dlatego kupili pompy z Wielkiej Brytanii i Niemiec. Powszechne było przekonanie, że posłużą one straży pożarnej. Próby pokazały, że trzy–cztery godziny pracy wystarczą, aby wykonać luki w piaskowym murze pożądanej szerokości. Powstało 80 specjalnych oddziałów wyszkolonych w tym celu²⁷.

Budowa mostów i prace inżynieryjne na wschodnim brzegu Kanału miały być osłaniane przez piechotę przetransportowaną na małych łodziach szturmowych. Każda z nich została zaprojektowana dla ośmiu w pełni wyposażonych żołnierzy. Gen. Mohammed Ali stwierdził później: „Na naszym polu treningowym prądy wodne miały taką samą prędkość jak prądy Kanału Sueskiego”, wspominał także, że jego ludzie ćwiczyli zadania przekraczania i budowania mostów ponad 300 razy²⁸.

Egipcscy dowódcy stanęli przed odpowiedzią na pytanie: jak ukryć przygotowania do działań wojennych, jak oszukać jeden z najlepszych wywiadów świata? Żadne przygotowania nie przyniosłyby oczekiwanego efektu, jeśli nie udałoby się osiągnąć elementu zaskoczenia. Egipcjanie skutecznie oszukiwali Izraelczyków,

²⁵ *Ibidem*, s. 166.

²⁶ G. Nassar, *Dambusters on the Bar Lev Line*, „Al-Ahram Weekly”, <http://weekly.ahram.org.eg/News/4257.aspx> (dostęp: 10 V 2017).

²⁷ W ciągu pięciu godzin od rozpoczęcia operacji przejścia udało się przełamać wał w rejonie 2 Armii. Proces ten trwa nieco dłużej w rejonie 3 Armii ze względu na gęsto zwartą konsystencję bariery w tym punkcie. Wykonano 60 luk w wale i zbudowano 10 mostów.

²⁸ G. Nassar, *op. cit.*

nie ukrywali przygotowań, wyglądały one jak cyklicznie odbywające się szkolenia. Izraelskie przeświadczenie, że działania egipskie stanowią zwykłe, coroczne jesienne manewry, spowodowało, że Egipcjanie ustrzegli się ataku wyprzedzającego²⁹ i opóźnili pełną mobilizację przeciwnika. Ponadto, jak wynika ze źródeł, o planowanej na 6 października ofensywie wiedziało niewielu oficerów, a doskonałą wiedzę w tym zakresie miała strona izraelska dzięki informacjom uzyskanym od swojego agenta w Kairze. Jego doniesienia jednak zbagatelizowano³⁰.

Do rozstrzygnięcia pozostał termin rozpoczęcia operacji przeprawy przez Kanał. Droga wodna miała silny przypływ i szybki prąd, który zmieniał kierunek co sześć godzin, podobnie jak inne sezonowe zaburzenia hydrograficzne. Prędkość prądu wynosiła 18 m na minutę na północy, wzrastając do 90 m na południu. Dostrzegano kłopoty, jakie mogły pojawić się przy budowaniu mostów dla ciężkiego sprzętu. Trzeba było więc działać szybko i sprawnie. Ponadto należało uwzględnić szerokość Kanału (160–200 m) oraz to, że jego trasa przebiega przez trzy jeziora.

Egipcjanie, oceniając swoje szanse w konfrontacji z Izraelem, określili, że najbardziej korzystnym dla nich rozwiązaniem będzie doprowadzenie do ataku na kilku frontach. W planach musieli również brać pod uwagę sytuację na froncie sojusznika – Syrii. Na decyzje wpływ miały czynniki atmosferyczne, takie jak: opady śniegu, stabilność temperatury w rejonie Kanału Sueskiego, opisane powyżej prądy, ale także wydarzenia religijne. Wybór 6 października wynikał z faktu, że na ten dzień przypadało żydowskie święto Jom Kippur³¹ i jego celebrowanie mogło mieć wpływ na tempo podejmowania decyzji w Izraelu oraz mobilizację sił. Postanowiono również rozpocząć atak przed wyborami izraelskimi, które zaplanowano na 28 października. W tym czasie trwał muzułmański Ramadan, kadra oficerska w ramach kamuflażu została zachęcona do fikcyjnych wniosków o urlop³², co dodatkowo miało przekonać Izraelczyków o tym, że dostrzeżone ruchy wojsk nad Kanałem były kolejnymi ćwiczeniami, zwykle o tej porze roku przeprowadzanymi przez armię egipską.

W sierpniu 1973 r. w Aleksandrii odbyło się spotkanie wojskowych reprezentujących armie egipską i syryjską. Rozmowy trwające sześć dni miały za zadanie skorygowanie i dopracowanie planu, który powstał w kwietniu. Wciąż istniały

²⁹ Ze względów politycznych zastosowanie ataku wyprzedzającego mogło się okazać dla Izraela niekorzystne. Premier Golda Meir i jej gabinet obawiali się podjęcia decyzji o mobilizacji sił na wypadek, gdyby do wojny nie doszło. Szczegóły debaty gabinetu izraelskiego nad tą kwestią w: M. Pogońska-Pol, *Arabsko-izraelska wojna październikowa w stosunkach międzynarodowych*, Toruń 2010, s. 59–61.

³⁰ Izraelskim szpiegiem prawdopodobnie był Aszraf Marwan, zięć Nasera i bliski przyjaciel Sadata. Jego informacja potraktowana została jako niewiarygodna, bo informację o tym, że wojna wybuchnie, przekazał wcześniej – w maju 1973 r. Izrael zmobilizował swoje siły, ponosząc koszty, a do zbrojnego konfliktu nie doszło. Szczegóły w: P. Tyler, *Twierdza Izrael. Zakulisowa Historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem*, Poznań 2014, s. 267.

³¹ Święto Pojednania – N. K a m e r a z - K o s, *Święta i obyczaje żydowskie*, Warszawa 1997, s. 17 i n.

³² E. M o n r o e, *op. cit.*, s. 6.

dwie niewiadome: dzień i godzina podjęcia działań wojennych. O obu decydowali prezydenci Anwar Sadat i Hafiz Asad. Co do terminu, mieli dwie możliwości: między 7 i 11 września oraz między 5 i 10 października³³. Godzina rozpoczęcia wojny była trudna do ustalenia. Egipcjanie proponowali godziny popołudniowe ze względu na słońce, które w czasie ataku na Kanał będzie za ich plecami i jednocześnie utrudniać będzie obronę Izraelczykom, świecąc im w oczy. Egipskie siły inżynieryjne zbudowałyby mosty przy świetle dziennym, a światło księżycza wystarczyłoby do zakończenia przeprawy, nadchodzące później ciemności ułatwiałyby obronę. Syryjczycy natomiast widzieli atak wraz z wejściem słońca. Kompromis był trudny do osiągnięcia, pojawiały się następne propozycje. Kolejna opcja zakładała atak syryjski o wschodzie słońca i egipski po południu, co nie odpowiadało Syryjczykom, gdyż przez kilka godzin musieliby walczyć samotnie i nie wykorzystano by wszystkich możliwości, jakie dawał element wspólnego skoordynowanego ataku, planowanego przecież od kilku miesięcy. Następna propozycja sztabu Egiptu zakładała egipski atak po południu pierwszego dnia i syryjski atak wczesnym rankiem dnia następnego. Syryjczycy nie chcieli wyrazić zgody i na tę propozycję, argumentując to ponownie niewykorzystaniem elementu zaskoczenia atakiem na dwóch frontach, ale także politycznym wymiarem takiego posunięcia, mogącym sugerować, że nie dorównują Egipcjanom³⁴.

Kiedy dyskusje między oficerami dobiegły końca, Sadat i Asad zdecydowali, że atak powinien nastąpić między 5 a 10 października. Prezydent Sadat otrzymał od gen. Ismaila Alego szczegółowe informacje o przebiegu rozmów sztabowych po powrocie do Kairu 27 sierpnia. O późniejszej dacie przekonany był gen. Szazly, ponieważ ustalono, że przywódcy poinformują ich najpóźniej 15 dni przed planowanym wybuchem wojny, co oznaczałoby w przypadku pierwszego terminu tydzień po spotkaniu w Aleksandrii, a to wydawało mu się mało prawdopodobne. Prezydent Sadat wydał 1 października 1973 r. specjalną dyrektywę skierowaną do ministra wojny Ismaila Alego, w której określił egipską strategię wojenną, oraz rozkazał podjęcie pełnych przygotowań do rozpoczęcia działań wojennych, nie znalazła się w nim data ich rozpoczęcia³⁵. Dopiero w drugim dokumencie z 5 października podał termin i cele do osiągnięcia dla sił zbrojnych³⁶.

Ostatecznie przyjęto, że działania wojenne zaplanowane przez Egipt i Syrię miały mieć ograniczony charakter. Plany dla frontu zachodniego (egipski) zakładały sforsowanie Kanału, a później w sprzyjających warunkach zdobycie linii przełęczcy na Synaju. Szczegółowy plan egipski zakładał sforsowanie Kanału za pomocą dwóch armii połowych. Dywizje piechoty otrzymały zadania zdobycia

³³ M. Heikal, *Road to Ramadan*, London 1975, s. 13.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Directive from President Sadat to the Commander-in-Chief of the Armed Forces on October 1, 1973*, [w:] A. Sadat, *op. cit.*, s. 325–327.

³⁶ *Directive from President Sadat to the Commander-in-Chief of the Armed Forces on October 5, 1973*, [w:] A. Sadat, *op. cit.*, s. 328.

wyznaczonych odcinków (zaplanowano pięć o długości 5,5–6 km), następnie zbudowania przepraw i mostów dla ciężkiego sprzętu. Siły pierwszego uderzenia podzielono na 12 fal. Celem pierwszego etapu działań było opanowanie przyczółków na wschodnim brzegu Kanału o głębokości 9–10 km i szerokości 18–20 km i obrona ich przez ok. 10 godzin, co pozwoliłoby na przeprowadzenie się czołgów³⁷.

O godzinie 14.00 w dniu 6 października operacja „Badr” rozpoczęła się od ataku lotnictwa. Celem były trzy izraelskie lotniska na Synaju, 10 rakiet Hawk, trzy ośrodki dowodzenia i kontroli. Wraz z bombardowaniem artyleryjskim trwającym 53 minuty atak lotnictwa osiągnął 95% jego celów, straty wyniosły mniej niż 5%. Jednocześnie egipskie siły lądowe rozpoczęły przejście przez Kanał Sueski. Pierwsza flaga egipska została postawiona na wschodnim brzegu Kanału o godzinie 14.30. Tymczasem pod osłoną sił piechoty i ostrzału artyleryjskiego korpus inżynierski rozpoczął budowę 10 ciężkich mostów. Izraelskie samoloty próbujące zatrzymać przejście zostały przechwycone przez egipskie układy obronne, zmuszając izraelskie dowództwo do instruowania swoich sił, aby nie zbliżały się na odległość 15 km od Kanału. Helikoptery transportowały siły dowodzenia w głąb Synaju na odległość 40 km na wschód od Kanału w celu zapobieżenia interwencji rezerw wroga. Płk Hamdi Al-Hadidi, który był wówczas dowódcą jednej z brygad, wspominał: „Nigdy nie zapomnę sceny setek żołnierzy, które ruszają, aby wskoczyć do łodzi i ruszać naprzód, gdy inżynierowie, po kolana głęboko w błocie i wodzie, tłoczą barierę piaskową swoimi broniami hydraulicznymi. Widziałem pierwszą egipską flagę unoszoną nad Synajem, gdy oddziały, ich morale rozwijało się z każdą chwilą, śpiewały wersety Koranu, inspirujące nasze siły, aby pójść do zwycięstwa lub umrzeć”³⁸.

Założenia wprowadzono w życie 6 października 1973 r., rozpoczynając wojnę przeciwko Izraelowi. Skuteczność planowania i przygotowania Egipcjan widoczna była już po kilku godzinach, kiedy oczekujący w napięciu w sztabie generalnym prezydent Sadat dowiedział się, że Kanał został zdobyty, a operacja „Badr” zakończyła się sukcesem. Ale aby ten sukces osiągnąć, trzeba było ogromnego treningu, zachowania kompletnej tajemnicy i zbudowania nowego typu żołnierza i dowódcy w armii egipskiej. Wypracowania planów operacyjnych, które uwzględniałyby możliwości armii egipskiej. Istotne wydaje się ograniczenie celów wojny właściwie do przekroczenia Kanału Sueskiego. Egipskie siły doskonale zrealizowały plan, który tak niestrudzenie ćwiczyły, jednak nie były w stanie prowadzić dalej tak skutecznych działań. Konieczne było wsparcie techniczne ze strony Związku Radzieckiego, zakupy sprzętu dokonane na świecie oraz myśl techniczna. Wykorzystano element zaskoczenia do zneutralizowania dwóch najważniejszych atutów armii izraelskiej, które uniemożliwiłyby im pokonanie

³⁷ M. Pogońska-Pol, *op. cit.*, s. 52.

³⁸ G. Nassar, *Victory or Death*, „Al-Ahram Weekly”, <http://weekly.ahram.org.eg/News/4258.aspx> (dostęp: 10 V 2017).

przeszkody wodnej, tzn. zdolność do wyprowadzenia ataku wyprzedzającego oraz szybkiego rozmieszczenia sił w rejonie Kanału.

Egipcjanie zastosowali nowatorskie rozwiązania inżynieryjne, które umożliwiły im pokonanie Kanału Sueskiego i linii Bar-Leva. Rozwiązano trudności związane z naturą przeszkody wodnej, specyfiką klimatyczną i hydrologiczną oraz te wynikające ze zbudowania na wschodnim brzegu Kanału systemu fortyfikacji – linii Bar-Leva. Egipcjanie zdawali sobie sprawę, że nie ma gotowych, wcześniej opracowanych rozwiązań, jak pokonać taką przeszkodę wodną, podobne trudności mógł przysporzyć jedynie Kanał Panamski. Podobnie jak linia Maginota linia Bar-Leva została pokonana mimo izraelskiego przeświadczenia, że mogły tego dokonać jedynie wojska amerykańskie. Radzieccy doradcy wojskowi sugerowali, że trzeba by użyć w tym celu broni jądrowej.

Bibliografia

ŹRÓDŁA I PAMIĘTNIKI

- Directive from President Sadat to the Commander-in-Chief of the Armed Forces on October 1, 1973*, [w:] A. Sadat, *In Search Identity. An Autobiography*, New York 1978, s. 325–327.
- Directive from President Sadat to the Commander-in-Chief of the Armed Forces on October 5, 1973*, [w:] A. Sadat, *In Search Identity. An Autobiography*, New York 1978, s. 328.
- Dayan M., *Moshe Dayan: Story of My Life*, New York 1976.
- El-Gamasy M.A.G., *The October War. Memoirs of Field Marshal El-Gamasy of Egypt*, Cairo 1994.
- Sadat A., *In Search Identity. An Autobiography*, New York 1978.
- Sharon A., Chanoff D., *Warrior. The Autobiography of Ariel Sharon*, New York 2002.
- Shazly S., *The Crossing of the Suez*, San Francisco 1980.

OPRACOWANIA

- The Arab-Israeli Conflict the 1967 Campaign*, Bristol 1968.
- Dan U., *Ariel Sharon. An Intimate Portrait*, New York 2006.
- Golan G., *Soviet Policies in the Middle East from World War II to Gorbachev*, Cambridge 1990.
- Golan G., *Yom Kippur and after: the Soviet Union and the Middle East Crisis*, Cambridge–New York 1977.
- How the Egyptians Crossed the Canal*, „Journal of Palestine Studies” 1974, vol. III, No. 2, s. 163–168.
- Heikal M., *Road to Ramadan*, London 1975.
- Herzog Ch., *Wojna Jom Kippur*, Warszawa 2000.
- Kameraz-Kos N., *Święta i obyczaje żydowskie*, Warszawa 1997.
- Mejcher H., *Synaj, 5 czerwca 1967: Zarzewie konfliktów na Bliskim Wschodzie*, Warszawa 1999.
- Monroe E., *Between the Wars*, [w:] *The Arab-Israel War, October 1973 Background and Events*, ed. E. Monroe, contributor A.H. Farrar-Hockley, [b.m.] 1975, Adelphi Papers, vol. CXI.

- Morris B., *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict 1881–2001*, New York 2001.
- Nassar G., *Dambusters on the Bar Lev Line*, „Al-Ahram Weekly”, <http://weekly.ahram.org.eg/News/4257.aspx> (dostęp: 10 V 2017).
- Nassar D., *Victory or Death*, „Al-Ahram Weekly”, <http://weekly.ahram.org.eg/News/4258.aspx> (dostęp: 10 V 2017).
- Oballance E., *No Victor, no Vanquished. The Yom Kippur War*, New York 1991.
- Oren M. B., *Six Days of War*, Oxford 2002.
- Pogońska-Pol M., *Arabsko-izraelska wojna październikowa w stosunkach międzynarodowych*, Toruń 2010.
- Pollack K. M., *Arabs at War. Military Effectiveness, 1948–1991*, Lincoln 2002.
- Reconstructing a shattered Egyptian Army: War Minister Gen. Mohamed Fawzi's Memoirs, 1967–1971*, ed. Y.H. Aboul-Enein, Annapolis 2014.
- Seale P., *Assad of Syria. The struggle for the Middle East*, London 1988.
- Świeca J., *Problemy bezpieczeństwa i regionalnego układu siła w przełomowej fazie kryzysu bliskowschodniego (po wojnie czerwcowej w 1967 r.)*, Katowice 1991.
- Tyler P., *Twierdza Izrael. Zakulisowa Historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem*, Poznań 2014.
- Wróblewski B., *Polityka Stanów Zjednoczonych wobec sojuszu egipsko-radzieckiego w latach 1971–1976*, Toruń 2002.

MAGDALENA POGOŃSKA-POL

Canal for conquest – Egyptian assumption of crossing the Suez Canal on the eve of the 1973 October War

As a result of the June 1967 war, Israel conquered the Egyptian Sinai Peninsula. The line separating the two sides became the Suez Canal. Israel to secure its state of affairs and to protect itself from the new war built a system of fortifications called Bar-Lev Line on the east bank of the Channel. The Egyptian army wanted to recapture the lost area and had to work out plans to overtake the Suez Canal, thus taking into account the specificity of the channel construction, the hydrographic conditions and the system developed by the Israelis. In this sand barrier, the fire on the Canal. The Egyptians also had to devise ways of crossing the corps of engineers, infantry, and tanks. All issues included a plan developed by S. Shazly called Operation Badr, and the effectiveness of planning was confirmed on October 6, 1973, at the start of the October war.

Keywords: operations Badr, Suez Canal, Egypt, October War, Middle East.